

The Conceptualization of ‘Time’g in Persian Grammatical Constructions from a Cognitive Grammar Perspective

Masoud Dehghan¹

Abstract

The present study examined the mental representation and conceptualization of time in Persian through the framework of Langacker’s Cognitive Grammar (1987). The author attempted to demonstrate that ‘time’ in language is a cognitive, experienced, and culturally mediated phenomenon that takes shape within grammatical and discursive constructions. The purpose was to explain how temporal structures are organized and conceptually imaged in the minds of Persian speakers, and to identify the cognitive operations involved—such as scanning, profiling, reference-point, and viewpoint. The methodological nature of this qualitative study was descriptive–analytical, drawing on naturally occurring data from spoken and written Persian. The results showed that Persian conceptualizes time through a wide range of metaphorical and cognitive patterns, including time as flow, wind, healer, field of action, plannable domain, and perceptual magnitude. These representations demonstrated that temporal experience is not fixed but dynamic and multi-scalar, and that language highlights this multiplicity through image-schemas, agentive personification, dynamic scanning, and various profiling strategies. The findings indicated that Cognitive Grammar provides a powerful explanatory framework for understanding the cultural, affective, and perceptual mechanisms involved in temporal representation in Persian, offering new insights for the study of temporal constructions in Iranian languages.

Keywords: cognitive grammar, time conceptualization, temporal representation, Persian language

Extended Abstract

1. Introduction

Time is one of the most fundamental semantic and experiential categories in natural languages; however, its linguistic representation cannot be fully explained through purely formal or morphosyntactic descriptions. In traditional analyses of Persian grammar, temporal meaning has mainly been examined

1. Associate Professor, Department of English and Linguistics, Faculty of Language and Literature, Sanandaj, Iran. (m.dehghan@uok.ac.ir)

through verbal tense categories such as past, present, and future. While this approach accounts for basic grammatical distinctions, it fails to explain how speakers cognitively experience, conceptualize, and dynamically organize temporal relations in discourse.

To address this limitation, the present study conceptualizes time not as a fixed grammatical category but as a cognitively constructed, experientially grounded, and culturally mediated phenomenon. From a cognitive linguistic perspective, temporal meaning emerges through the interaction of grammatical constructions, conceptual operations, and embodied experience. Language, therefore, plays an active role in shaping temporal cognition rather than merely encoding objective temporal relations.

Persian, with its rich metaphorical and aspectual resources, provides an appropriate context for examining these processes. Accordingly, this study moves beyond surface-level tense descriptions and investigates the cognitive mechanisms underlying temporal construal in Persian grammatical constructions. The main objective is to explain how time is conceptually structured in the minds of Persian speakers by analyzing naturally occurring linguistic data within the framework of Langacker's Cognitive Grammar. In particular, the study examines how cognitive operations such as profiling, scanning, reference-point construction, and viewpoint contribute to dynamic representations of time in Persian discourse.

2. Theoretical Framework

The theoretical foundation of this study is Langacker's Cognitive Grammar (1987, 1991, 2008), which treats grammar as an integral component of human cognition rather than an autonomous formal system. Within this framework, grammatical structures are symbolic units that pair linguistic form with conceptual content, and temporal meaning cannot be reduced to tense morphology alone but arises from broader processes of conceptualization.

One key notion employed in the analysis is profiling, which involves foregrounding a particular substructure within a broader conceptual domain. In Persian temporal constructions, speakers frequently profile specific phases, durations, or transitions of events, shaping how time is cognitively construed. Another central concept is scanning, referring to the mental traversal of a temporal sequence. Persian constructions may involve sequential scanning, highlighting the unfolding of events, or summary scanning, which compresses temporal extension into a holistic representation.

The framework also incorporates the notions of reference point and viewpoint, which play a crucial role in temporal interpretation. Reference points anchor temporal relations to salient moments or experiences, while viewpoint determines the perspectival position from which time is construed. These

mechanisms allow speakers to manipulate temporal meaning flexibly, presenting time as dynamic, subjective, and context-dependent.

In addition, the study draws on cognitive semantic insights concerning conceptual metaphor, acknowledging that abstract domains such as time are often understood through more concrete experiential domains. Although the analysis remains grounded in Cognitive Grammar, it recognizes that metaphorical construals—such as time conceptualized as motion, substance, or agent—are central to Persian temporal expressions.

3. Research Methodology

This study adopts a qualitative, descriptive–analytical methodology consistent with cognitive linguistic research. Rather than relying on experimental elicitation or quantitative modeling, the analysis is based on naturally occurring linguistic data drawn from both spoken and written Persian, allowing for the examination of authentic patterns of temporal conceptualization in real communicative contexts.

The data consist of selected grammatical constructions and discursive environments in which temporal meaning is salient. These constructions are analyzed in terms of their conceptual structure, with particular attention to how grammatical choices reflect underlying cognitive operations. The study does not aim to provide an exhaustive inventory of temporal expressions in Persian but focuses on representative patterns that reveal broader conceptual tendencies.

Analytically, the research involves close qualitative examination of linguistic examples, focusing on how temporal meaning is shaped through grammatical form, metaphorical construal, and perspectival organization. Core concepts from Cognitive Grammar—such as profiling, scanning, reference point, and viewpoint—are systematically applied to interpret the data.

4. Discussion and Results

The analysis shows that time in Persian is conceptualized through a diverse set of cognitive and metaphorical patterns, indicating that temporal experience is neither uniform nor static. One prominent pattern involves conceptualizing time as flow or movement, where temporal progression is construed as something that passes, arrives, or departs. In such cases, grammatical constructions highlight dynamic scanning and sequential unfolding, aligning temporal experience with embodied perceptions of motion.

Another recurrent pattern conceptualizes time as a natural force or agent, such as wind or a healer. These constructions attribute agency to time, enabling it to affect human experience by altering, erasing, or restoring states of affairs. This agentive construal reflects an experiential understanding of time as an active influence rather than a neutral background for events.

The data also reveal instances in which time is construed as a field of action or a plannable domain, emphasizing human interaction with temporal structure. In these cases, time is presented as something that can be managed, allocated, or organized, foregrounding intentionality and control. Additionally, time is sometimes represented as a perceptual magnitude, capable of being expanded, compressed, wasted, or saved, relying on image schemas related to quantity and space.

Across these patterns, profiling strategies and viewpoint selection play a key role in determining which aspects of temporal experience are foregrounded. Overall, the findings demonstrate that Persian employs a rich set of cognitive mechanisms to represent time through the interaction of linguistic form, cognitive operations, and lived experience.

5. Conclusion and Suggestions

The study concludes that time in Persian is best understood as a cognitively and culturally mediated construct rather than a purely grammatical category. Applying the framework of Cognitive Grammar reveals that Persian temporal constructions encode complex conceptual operations that shape how speakers experience and interpret time. The diversity of temporal representations identified in the data confirms that temporal experience is dynamic and deeply embedded in human cognition.

The findings confirm the explanatory power of Cognitive Grammar in analyzing temporal meaning, particularly in capturing the interaction between grammatical structure and conceptualization. This approach goes beyond traditional tense-based analyses and contributes to a more comprehensive understanding of temporal representation in Persian and other Iranian languages.

For future research, the study suggests extending the analysis to comparative investigations of Iranian languages and dialects, integrating corpus-based or experimental approaches, and expanding the analysis to discourse-level and pragmatic dimensions to further explore how temporal conceptualization interacts with narrative structure, evaluation, and stance.

Select Bibliography

- Boroditsky, L., & Gaby, “A. Remembrances of Times East: Cultural Influences on the Conceptualization of Time”. *Cognitive Science*, 2010, 34(2): 215–239. doi.org/10.1111/j.1551-6709.2009.01064.x
- Comrie, B. *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. doi: 10.1017/CBO9781139165815
- Evans, V. *Language and time: A cognitive linguistics approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

- Kövecses, Z. *Where metaphors come from: Reconsidering context in metaphor*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Lakoff, G., & Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
- Langacker, R. W. *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press, 1987.
- Langacker, R. W. *Foundations of Cognitive Grammar: Descriptive Application*. Stanford University Press, 1991.
- Langacker, R. W. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford University Press, 2008.
- Reichenbach, H. *Elements of Symbolic Logic*. New York: Macmillan, 1947.
- Yu, N. *From Body to Meaning in Culture: Papers on Cognitive Semantic Studies of Chinese*. Amsterdam: John Benjamins, 2009.

How to cite:

Dehghan M. The Conceptualization of 'Time' in Persian Grammatical Constructions from a Cognitive Grammar Perspective. *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani*. 2025; 1(19): 29-61. DOI:10.22124/plid.2025.32506.1740

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۳۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۱۸
صفحات: ۶۱-۲۹

مفهوم سازی زمان در ساخت های دستوری فارسی بر پایه دستور شناختی

مسعود دهقان^۱

چکیده

پژوهش حاضر به تحلیل بازنمایی ذهنی و مفهوم سازی زمان در زبان فارسی بر پایه دستور شناختی لانگاکر (1987) می پردازد. نگارنده قصد دارد نشان دهد که زمان در زبان پدیده ای شناختی، تجربه زیسته و فرهنگی است که در قالب ساخت های دستوری و گفتمانی شکل می گیرد. هدف پژوهش تبیین چگونگی سازمان دهی و تصویر سازی زمان در ذهن گویشوران فارسی و شناسایی سازوکارهایی چون اسکن، برنما، نقطه ارجاع و زاویه دید در پردازش این سازه ها است. ماهیت روش شناختی این پژوهش کیفی، توصیفی - تحلیلی، و داده ها از نمونه های واقعی گفتار و نوشتار فارسی گردآوری شده است. تحلیل داده ها نشان داد که زمان در فارسی از طریق الگوهای استعاری و شناختی متعددی مفهوم سازی می شود؛ از جمله: زمان به عنوان «جریان»، «باد»، «شفابخش»، «حوزه کنش»، «میدان قابل برنامه ریزی» یا «حجم ادراکی». این بازنمایی ها نشان داد که تجربه زمانی برای گویشور نه ثابت، بلکه پویا و چندمقیاسی است و زبان با بهره گیری از طرحواره های تصویری، عاملیت بخشی، اسکن پویا و برجسته سازی این چندلایگی را برجسته می کند. یافته ها نشان داد که دستور شناختی قادر است درک عمیق تری از سازوکارهای فرهنگی، عاطفی و ادراکی دخیل در بازنمایی زمان در فارسی فراهم کند و چشم انداز تازه ای برای مطالعه ساخت های زمانی در زبان های ایرانی بگشاید.

واژگان کلیدی: دستور شناختی، مفهوم سازی زمان، بازنمایی زمانی، زبان فارسی.

۱- مقدمه

زمان از بنیادی‌ترین مقولات معناشناختی در زبان‌های طبیعی است و نحوه بازنمایی آن همواره در تعامل میان ساخت‌های صرفی - نحوی، گفتمان، و تجربه زیسته شکل می‌گیرد. در دستور سنتی و توصیفی زبان فارسی، زمان غالباً در سطح تمرکز بر ساخت‌های صرفی افعال و در قالب مقولات دستوری همچون گذشته، حال و آینده توصیف شده‌است. این رویکرد اگرچه لایه دستوری زمان را تبیین می‌کند، اما قادر نیست تمامی ابعاد ادراکی، فرهنگی و شناختی مفهوم‌سازی زمان را توضیح دهد.

در پژوهش‌های شناختی، زمان در مقام مفهومی ادراکی و تجسم‌یافته در نظر گرفته می‌شود که با سازوکارهایی همچون برنما^(۱)، اسکن^۱، نقطه ارجاع^۲، زاویه دید^۳ و استعاره مفهومی^۴ بازنمایی می‌گردد (Langacker, 1987; Evans, 2004). براین اساس، زمان نه صرفاً مجموعه‌ای از نشانه‌های صرفی، بلکه سازه‌ای ذهنی - تجربی است که در ذهن گویشور شکل می‌گیرد و زبان تنها یکی از ابزارهای فعال‌سازی آن است.

مسئله اصلی پژوهش حاضر، نه اثبات وجود مفهوم‌سازی زمان در زبان فارسی، بلکه بررسی این نکته است که الگوی دستور شناختی لانگاکر تا چه اندازه و با چه ابزارهایی می‌تواند الگوهای بازنمایی ادراکی زمان را در داده‌های واقعی زبان فارسی تبیین کند. به‌طور مشخص، این پژوهش می‌کوشد نشان دهد که سازوکارهایی چون برنما، زاویه دید، نقطه ارجاع زمانی و اسکن شناختی چگونه در ساخت‌های زبانی فارسی فعال می‌شوند و چه تصویری از زمان به‌مثابه تجربه‌ای ادراکی و پویا ارائه می‌دهند. این مطالعه ارائه نمی‌کند که نظریه‌های پیشین زمان را فاقد معنا یا صرفاً مقوله‌ای صوری دانسته‌اند، بلکه تأکید می‌کند که توصیف صرفی - نحوی زمان برای تبیین ابعاد ادراکی و استعاره‌ای مفهوم زمان کفایت ندارد و لایه‌های عمیق‌تر شناختی باید وارد تحلیل شوند.

هدف پژوهش حاضر، تحلیل بازنمایی ذهنی زمان در ساخت‌های دستوری فارسی با رویکرد دستور شناختی^۵ لانگاکر^۶ (1987) است. با تمرکز بر زمان‌های صرفی، وجه‌های دستوری و ترکیب‌های فعلی، این مطالعه به دنبال کشف الگوهای مفهومی^۷ و شناختی است که نشان‌دهنده

1. scan

2. Reference point

3. Vantage point

4. Conceptual metaphor

5. Cognitive grammar

6. R. Langacker

7. Conceptual models

تجربه ذهنی زمان در ذهن گویشوران فارسی‌زبان است. نگارنده قصد دارد نشان دهد چگونه ساخت‌های دستوری زبان فارسی بازنمایی ذهنی زمان را شکل می‌دهند و این بازنمایی‌ها چه الگوهای مفهومی و شناختی را آشکار می‌کنند؟ پاسخ به این پرسش می‌تواند به درک بهتر رابطه میان معنا و نحو، و نحوه بازنمایی تجربیات ذهنی زمان در زبان فارسی کمک کند.

چارچوب نظری این پژوهش بر دستور شناختی لانگاکر (1987, 1991, 2008) و استعاره‌های مفهومی لیکاف و جانسون (1980) مبتنی است. از دیدگاه لانگاکر، دستور زبان نه مجموعه‌ای از قواعد منفصل، بلکه بازتابی از دانش مفهومی و شناختی گویشوران است؛ به بیان دیگر، نحو و معنا همواره با یکدیگر تعامل دارند و ساخت‌های دستوری ابزاری برای سازمان‌دهی مفاهیم ذهنی به شمار می‌روند. براین اساس، ساخت‌های دستوری زمان در فارسی، بازنمایی‌های ذهنی از تجربه زمان (گذشته، حال و آینده) را با بهره‌گیری از نقش‌ها و روابط نحوی مشخص می‌کنند و گویشوران با این ساخت‌ها مفاهیم پیچیده زمانی را بازتولید می‌کنند.

۲- پیشینه پژوهش و مطالعات مرتبط

پژوهش‌های مرتبط با زمان در زبان، در سه جریان اصلی قابل طبقه‌بندی‌اند: رویکردهای سنتی و ساخت‌واژی به زمان دستوری، مطالعات معناشناختی و استعاری مفهوم زمان، و رویکردهای شناختی به سازوکارهای ادراکی مفهوم‌سازی زمان. در رویکرد نخست، پژوهش‌هایی چون رایشنباخ (1947) و کامری (1985) زمان را در چارچوب نظام‌های صرفی - نحوی و براساس رابطه آن با زمان گفتار، ترتیب رخداد و توالی رویدادها توصیف کرده‌اند. در زبان فارسی نیز مطالعات توصیفی و دستوره‌های سنتی عمدتاً زمان را در قالب مقوله‌های صوری افعال بررسی کرده‌اند و به همین دلیل، توصیف آن‌ها بیشتر بر ساختارهای صرفی متمرکز بوده‌است.

در جریان دوم، پژوهش‌هایی همچون افراشی و همکاران (۱۳۹۴) و نیز دباغ و نوشادی (2015) نشان داده‌اند که زمان در زبان فارسی - همچون بسیاری از زبان‌ها - حوزه‌ای مفهومی است که به‌طور گسترده با استعاره‌های مبتنی بر حرکت، مسیر، اشیای مادی و چرخه‌های طبیعی مفهوم‌سازی می‌شود. این مطالعات نشان می‌دهد که رابطه میان زمان و زبان تنها در سطح نشانگرهای صوری قابل توضیح نیست، بلکه ریشه در تجربه‌های فرهنگی و ادراکی گویشوران دارد. مطالعات کلاسیک زمان در زبان‌شناسی عمدتاً در چارچوب معناشناسی منطقی و دستور توصیفی شکل گرفته‌اند.

رایش‌سناخ (۱۹۴۷) با تمایز میان زمان گفتار، زمان رخداد و زمان مرجع، بنیانی تحلیلی برای توصیف روابط زمانی در زبان فراهم می‌کند که تأثیر آن در پژوهش‌های بعدی به‌وضوح قابل مشاهده است. کامری (۱۹۸۵) نیز با تمرکز بر مقوله‌های زمان دستوری و نمود، چارچوبی رده‌شناختی برای بررسی بیان زمان در زبان‌های مختلف ارائه می‌دهد. در سنت دستور توصیفی، هادلستون و پولوم (۲۰۰۲) به تفصیل به تعامل ساخت‌های زمانی در زبان انگلیسی می‌پردازند و لاینز (۱۹۷۷، ۱۹۹۵) با رویکردی معناشناختی، زمان را در پیوند با ارجاع، دیدگاه و معنا بررسی می‌کند. این پژوهش‌ها سهمی بنیادین در تبیین ساخت‌های زمانی زبان داشته‌اند؛ با این حال، تمرکز اصلی آن‌ها عمدتاً بر توصیف نظام‌های دستوری و معناشناختی زمان است و کمتر به سازوکارهایی ادراکی و شناختی می‌پردازند که زیربنای تجربه و مفهوم‌سازی زمان در ذهن گویشوران را شکل می‌دهد. پژوهش حاضر با اتکا به رویکرد شناختی و دستور شناختی لانگاکر، در امتداد این سنت پژوهشی و با جابه‌جایی سطح تحلیل، می‌کوشد این خلأ را در داده‌های زبان فارسی بررسی نماید.

در نهایت، رویکردهای شناختی - به‌ویژه آثار لانگاکر (۱۹۸۷، ۲۰۰۸) و ایوانز (۲۰۰۴) - زمان را ابزاری برای سازمان‌دهی تجربه ذهنی می‌دانند که از طریق سازوکارهایی همچون اسکن، برجسته‌سازی، نقطه ارجاع زمانی و زاویه دید در زبان بازتاب می‌یابد. این رویکرد نشان می‌دهد که ساخت‌های دستوری زمان، نه واحدهایی صرفاً صوری، بلکه حاصل فرایندهای فعال مفهوم‌سازی و تصویرسازی ذهنی‌اند.

خوش‌خونزاد و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «نقش برخی تفاوت‌های فردی در درک استعاری زمان در زبان فارسی: رویکردی شناختی» به بررسی تأثیر تفاوت‌های فردی در درک استعاری زمان در زبان فارسی پرداختند. این مطالعه نشان داد که ویژگی‌های فردی مانند جنسیت، سن و تجربه‌های فرهنگی می‌توانند بر نحوه درک استعاری زمان تأثیرگذار باشند.

افراشی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «استعاره‌های مفهومی در زبان فارسی؛ تحلیلی شناختی و پیکره‌مدار»، به بررسی استعاره‌های مفهومی در زبان فارسی از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی و با استفاده از تحلیل پیکره‌ای پرداخته‌اند. این مطالعه به تحلیل ساختارهای دستوری زمان در زبان فارسی و نحوه بازنمایی ذهنی زمان می‌پردازد.

دست‌لان و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «زمان دستوری در زبان فارسی؛ نگاهی نو بر پایه یک الگوی شناختی آرمانی»، با هدف ارائه نگاهی نو به مفهوم‌سازی زمان در زبان فارسی، ابتدا به بررسی جنبه‌های فلسفی و رده‌شناختی زمان پرداخته و سپس الگوی شناختی آرمانی را

به‌عنوان چارچوب نظری استفاده کرده‌است. نتایج نشان داد که گروه‌های فعلی در زبان فارسی به دو جزء تقسیم می‌شوند: «اسناد زمینه‌ساز» و «هسته‌بند». اسناد زمینه‌ساز بیانگر زمان دستوری در زبان فارسی است. این اسناد با عناصر موجود در الگوی شناختی آرمانی انطباق کامل دارد و جایگاه هر یک از این اسنادها در این الگو تعیین شده‌است.

دباغ و نوشادی (2015) در پژوهشی با عنوان «تفسیر اهمیت زمان: مورد ضرب‌المثل‌های انگلیسی و فارسی» به تحلیل نحوه‌ی بازنمایی زمان در ضرب‌المثل‌های فارسی و انگلیسی می‌پردازند. نتایج نشان می‌دهد که بازنمایی زمان در زبان فارسی به شدت تحت تأثیر تجربه‌های فرهنگی است و از استعاره‌های فضایی و مفهومی برای بیان مفاهیم زمانی استفاده می‌کند. این پژوهش به درک عمیق‌تری از نحوه‌ی بازنمایی زمان در زبان فارسی و تفاوت‌های فرهنگی در این زمینه کمک می‌کند.

ایوانز^۱ (2012) در کتاب خود با عنوان *زبان و زمان: رویکرد زبان‌شناسی شناختی* به بررسی الگوهای استعاری زمان در زبان‌های مختلف پرداخت. وی نشان داد که زبان‌ها از استعاره‌های فضایی برای بازنمایی زمان استفاده می‌کنند و این استعاره‌ها می‌توانند تحت تأثیر فرهنگ و تجربه‌های فردی قرار گیرند.

برودیسکی^۲ و گبی^۳ (2010) در مطالعه‌ای، تفاوت‌های فرهنگی در درک زمان را بررسی کردند. نتایج نشان داد که زبان‌ها می‌توانند بر نحوه‌ی درک و تجربه زمان تأثیرگذار باشند و این تأثیرات می‌توانند در ساختارهای دستوری و استعاره‌های مفهومی نمایان شوند.

برآیند این سه حوزه نشان می‌دهد که تحلیل مفهوم زمان در زبان فارسی زمانی کامل می‌شود که لایه‌های دستوری، استعاری و شناختی به‌طور یکپارچه بررسی شوند؛ خلأیی که پژوهش حاضر در پی برطرف کردن آن است.

۳- دستور شناختی لانگاکر و استعاره‌های مفهومی لیکاف و جانسون

دستور شناختی را رونالد لانگاکر (1987) بنیان‌گذاری کرد و از مهم‌ترین رویکردهای معاصر در زبان‌شناسی شناختی^۴ است. این نظریه بر آن است که زبان را نمی‌توان مجموعه‌ای از قواعد صوری مستقل از معنا تلقی کرد، بلکه زبان در پیوندی تنگاتنگ با فرایندهای ادراکی و شناختی

1. V. Evans

2. L. Boroditsky

3. A. Gaby

4. Cognitive linguistics

انسان قابل تبیین است (Langacker, 1987; 1991). در این رویکرد، معنا و نحو از یکدیگر جدایی‌ناپذیرند و ساخت‌های زبانی نه بازتابی صوری، بلکه حاصل شیوه‌های خاص بازنمایی و تصویرسازی ذهنی^۱ هستند. بدین ترتیب، دستور زبان به‌مثابه نظامی نمادین در نظر گرفته می‌شود که در آن، صورت‌های زبانی به‌طور قراردادی با معانی مفهومی پیوند خورده‌اند (Langacker, 2008).

در دستور شناختی، معنا به‌عنوان برساخته‌ای پویا و وابسته به نحوه مفهوم‌سازی در نظر گرفته می‌شود؛ بدین معنا که یک محتوای مفهومی واحد می‌تواند از طریق دیدگاه‌ها و شیوه‌های بازنمایی متفاوت، به‌صورت‌های گوناگون زبانی تحقق یابد (Langacker, 1991; 2008). از این‌رو، تمرکز پژوهش حاضر بر آن دسته از مفاهیم نظری دستور شناختی است که امکان تبیین بازنمایی ادراکی زمان را در داده‌های زبان فارسی فراهم می‌کند، بی‌آنکه به توصیف نظام‌های دستوری زمان یا نمود بپردازد.

یکی از مهم‌ترین حوزه‌های تحلیلی در دستور شناختی، مقوله زمان است. لانگاکر (2008) زمان را مشابه فضا به‌عنوان یک حوزه مفهومی معرفی می‌کند که در ذهن گویشوران به‌صورت یک محور خطی بازنمایی می‌شود. بر روی این محور، «اکنون گفتار» به منزله نقطه ارجاع قرار دارد و گذشته و آینده در دو سوی آن امتداد می‌یابند. رویدادهای^۲ زبانی به‌مثابه فرایندهایی مفهومی بر روی این محور جای می‌گیرند و به‌واسطه عناصر دستوری مانند فعل و قیده‌های زمانی به‌طور دقیق چارچوب‌گذاری می‌شوند (Langacker, 1987). در نتیجه، زمان در این رویکرد نه صرفاً یک مقوله دستوری، بلکه محصول بازنمایی ذهنی و تجربه ادراکی انسان است.

یکی از مفاهیم محوری در این چارچوب، «برنما» است. برنما به فرایندی اطلاق می‌شود که طی آن، بخشی از یک ساختار مفهومی گسترده در کانون توجه ادراکی قرار می‌گیرد و به‌عنوان محتوای اصلی بیان زبانی برجسته می‌شود (Langacker, 1987:183-189). در تحلیل بازنمایی زمان، برنما تعیین می‌کند که تمرکز گویشور بر رویدادی خاص، بر رابطه میان بازه‌های زمانی، یا بر الگوی کلی تجربه‌شده زمان قرار گیرد. داده‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در بسیاری از ساخت‌های فارسی، آنچه برنما می‌یابد نه یک رخداد زمانی مشخص، بلکه الگوی ادراکی نسبت میان گذشته، اکنون و آینده است.

1. construal
2. event

از مفاهیم مهم در دستور شناختی لانگاکر (1987, 2008) مفهوم «اسکن» شناختی است؛ فرایندی که به شیوه حرکت ذهن در امتداد یا درون یک ساخت مفهومی اشاره دارد (Langacker, 1987; 2008). شایان ذکر است که تغییر نوع اسکن نقش مهمی در برجسته‌شدن یا حذف بازه‌های زمانی و در نتیجه شکل‌گیری تصویر ادراکی از زمان ایفا می‌کند. در این چارچوب، فعل نقشی محوری در بازنمایی زمان دارد. ازمنظر دستور شناختی، افعال بیانگر فرایندهایی هستند که در امتداد محور زمان گسترده می‌شوند (Langacker, 1987: 145). این فرایندها می‌توانند بسته^۱ یا باز^۲ باشند. رویدادهای بسته، آغازی و پایانی روشن دارند و از طریق اسکن خلاصه^۳ در ذهن گوینده و شنونده به‌عنوان یک کل واحد ادراک می‌شوند مانند «رفتم». درمقابل، رویدادهای باز که از طریق اسکن پویا^۴ در ذهن گوینده و شنونده ادراک می‌شوند، فاقد مرز مشخص‌اند و تداوم یا جریان فرایند را برجسته‌سازی^۵ می‌سازند مانند «می‌رفتم» (Langacker, 1991).

مفهوم کلیدی دیگر، «زاویه دید» است که به جایگاه ادراکی گویشور در صحنه مفهوم‌سازی اشاره دارد (Langacker, 1991; 2008). در بازنمایی زمان، دیدگاه معمولاً حول نقطه «اکنون» سازمان می‌یابد و گذشته و آینده براساس نزدیکی یا دوری از این نقطه مرجع ادراک می‌شود. تغییر دیدگاه می‌تواند به تغییر در برجسته‌سازی، فشردگی یا گسترش قلمروهای زمانی بینجامد؛ امری که در تحلیل داده‌های این پژوهش به‌وضوح مشاهده می‌شود. لانگاکر (1987: 128) بیان می‌کند که گوینده در بازنمایی رویدادها می‌تواند زاویه دید متفاوتی اتخاذ کند. در انطباق عینی^۶، رویداد از بیرون و به‌صورت یک کل بسته گزارش می‌شود مانند «رفتم»؛ درحالی‌که، در انطباق انتزاعی^۷، گوینده خود را در دل رویداد قرار می‌دهد و جریان فرایند را بازنمایی می‌کند مانند «می‌رفتم» یا «داشتم می‌رفتم». این اصل نقش مهمی در تحلیل نحوه بازنمایی زمان در زبان فارسی دارد، زیرا نشان می‌دهد که انتخاب ساخت‌های زمانی همواره با شیوه نگاه گوینده به رویداد پیوند خورده‌است.

-
1. bounded
 2. unbounded
 3. summary scanning
 4. dynamic scanning
 5. profiling
 6. objective construal
 7. subjective construal

شایان ذکر است در چارچوب نظری این پژوهش، علاوه بر دستور شناختی لانگاکر (1987، 2008) از نظریه استعاره مفهومی لیکاف و جانسون (1980) نیز بهره گرفته شده است. نظریه استعاره مفهومی بر این اصل استوار است که نظام اندیشگانی انسان‌ها به‌طور بنیادین استعاری است و بسیاری از مفاهیم انتزاعی از طریق نگاشت‌های شناختی از حوزه‌های تجربی تر فهم می‌شوند. به عبارت دیگر، استعاره‌ها نه صرفاً ابزارهای بلاغی، بلکه بازتاب‌دهنده ساختارهای فرهنگی و شناختی‌اند که از تجربه زیسته انسان‌ها ریشه می‌گیرند (Kövecses, 2015; Yu, 2009).

۴- روش‌شناسی پژوهش

ماهیت روش شناختی این پژوهش کیفی از نوع توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر رویکرد دستور شناختی لانگاکر (1987، 2008) است. هدف آن شناسایی سازوکارهایی است که گویشوران فارسی با آن‌ها زمان را در زبان بازنمایی می‌کنند؛ سازوکارهایی که فراتر از نشانه‌های صوری قرار دارند و ریشه در فرایندهای ادراکی، تصویرسازی ذهنی و سازمان‌دهی تجربه زبانی دارند. داده‌های پژوهش از میان مجموعه‌ای شامل ۱۰۰ نمونه زبانی گردآوری شد که با توجه به محدودیت حجم مقاله، تحلیل نهایی بر روی ۱۰ نمونه انجام گرفته است. این نمونه‌ها از طیفی گسترده از گفتارهای روزمره و متون واقعی زبان فارسی از جمله روایت‌های خبری، متون ادبی، و واحدهای تثبیت‌شده فرهنگی نظیر ضرب‌المثل‌ها و عبارات روایی انتخاب شده‌اند. معیار اصلی در انتخاب داده‌ها، طبیعی بودن رخدادهای زبانی و ظرفیت آن‌ها برای بازنمایی فرایندهای شناختی مرتبط با مفهوم‌سازی زمان بوده است؛ از این رو، داده‌ها نه مثال‌های صرفاً توصیفی، بلکه بازتابی از کاربرد واقعی زبان در بافت‌های گوناگون هستند. افزون‌براین، بخشی از داده‌ها از مشاهدات روزمره و گفت‌وگوهای طبیعی گردآوری شده‌اند و برای رعایت اصول اخلاق پژوهش، اطلاعات موقعیتی یا هویتی آن‌ها ذکر نشده است.

تحلیل داده‌ها در سه مرحله انجام شده است. در مرحله نخست، ساخت‌های زمانی براساس نوع و الگوی زمانمندی طبقه‌بندی شدند. مرحله دوم به تحلیل شناختی هر نمونه اختصاص داشت و مفاهیمی همچون برنما، اسکن، نقطه ارجاع و زاویه دید در آن محور قرار گرفت. در مرحله سوم، یافته‌های موردی با یکدیگر تلفیق شدند تا الگوهای کلان مفهوم‌سازی زمان در فارسی استخراج شود.

کاربست دستور شناختی در این پژوهش امکان آن را فراهم می‌کند که زمان صرفاً به‌عنوان مقوله‌ای صوری بررسی نشود، بلکه همچون سازه‌ای تجربی و مفهومی مطالعه گردد؛ سازه‌ای که

در شبکه‌ای از روابط استعاری، ادراکی و مفهومی شکل می‌گیرد و داده‌های این پژوهش کوشیده‌اند ابعاد آن را روشن سازند.

۵- بازنمایی ذهنی زمان در زبان فارسی براساس دستور شناختی لانگاکر

در زبان فارسی، زمان نه به صورت مجموعه‌ای از نشان‌گرهای صرفی، بلکه به مثابه سازه‌ای شناختی و تجربه‌زیسته در بستر گفتمان شکل می‌گیرد؛ امری که دستور شناختی لانگاکر (1987) امکان توصیف دقیق آن را فراهم می‌کند. در این رویکرد، زمان برآیند فرایندهای ذهنی همچون برنما، اسکن، زاویه دید، نقطه ارجاع زمانی/مکانی و استعاره مفهومی است و هر سازه زبانی نوعی «تصویرسازی» از گذر، توقف، کشش یا فشردگی زمانی ارائه می‌دهد. ساخت‌های زمانی در فارسی همواره ریشه در تجربه‌های بدنی و فرهنگی گویشوران دارند و به همین دلیل، سطوح مختلف ادراک -از زمان خطی و تقویمی گرفته تا زمان هیجانی و ادراکی- در قالب الگوهای استعاری و دیداری به بیان درمی‌آیند. تحلیل شناختی این ساخت‌ها امکان می‌دهد تا زمان نه به عنوان کمیتی ثابت، بلکه به عنوان پدیده چندلایه، پویا و وابسته به زاویه ادراک فهم شود. مبنای این بخش، معرفی این سازوکارهای شناختی و تبیین نحوه عمل آن‌ها در بازنمایی زمان در زبان فارسی است؛ سازوکارهایی که در تحلیل داده‌های این پژوهش نقش محوری دارند و بنیان فهم ما از مفهوم‌سازی زمانی در گفتمان فارسی را شکل می‌دهند.

۱. «به گفته شاهدان، حادثه حوالی ساعت شش صبح روی داد؛ نیروهای امدادی تا نزدیک ظهر به محل نرسیدند.»

این نمونه برگرفته از یک روایت خبری است که زمانمندی در آن نقشی محوری دارد. جمله با قراردادن دو نقطه زمانی مشخص (وقوع حادثه و زمان رسیدن امداد) ساختی تضادی ایجاد می‌کند که برای تحلیل شناختی بسیار غنی است. گزارش خبری از آن جهت اهمیت دارد که معمولاً زمان را به عنوان شاخص روابط علی و ارزیابی عملکرد بازنمایی می‌کند، و همین امر این نمونه را برای بررسی لنگرگاه زمانی و الگوهای برجسته‌سازی مناسب می‌سازد.

الف. برنما

در ساخت بالا، دو رخداد مستقل برجسته‌سازی می‌شوند که هر دو در محور زمانی گذشته قرار دارند:

(۱) رویداد اصلی: وقوع حادثه حوالی ساعت شش صبح.

(۲) رویداد ثانوی/ارزیابانه: رسیدن نیروهای امدادی.

برنما در اینجا نه بر خود حادثه، بلکه بر تفاوت زمانی میان رخداد و واکنش متمرکز است. این شیوه برجسته‌سازی در روایت‌های خبری رایج است، زیرا اجازه می‌دهد زمان به‌عنوان شاخص عملکرد، کارآمدی یا تأخیر برجسته شود. از این طریق، در این جمله زمان نه صرفاً به‌عنوان مختصات، بلکه به‌عنوان محور معنایی نقد/قضاوت بازنمایی می‌شود.

ب. اسکن

اسکن در این نمونه از نوع خطی - مقایسه‌ای^۱ است. ذهن شنونده (یا خواننده) ابتدا به «شش صبح» هدایت می‌شود و سپس به «نزدیک ظهر» منتقل می‌گردد. این گذار زمانی، به‌سبب فاصله معنادار میان دو نقطه، فرایند اسکن را به یک اسکن تفاوت‌محور تبدیل می‌کند؛ یعنی مسیری که ذهن طی می‌کند نه برای روایت پی‌درپی، بلکه برای تقویت ادراک فاصله طولانی میان حادثه و مداخله است.

اسکن، همچنین، خلاصه‌سازی رویدادی انجام می‌دهد؛ به‌عبارتی، کل آنچه میان «۶ صبح» و «نزدیک ظهر» رخ داده، حذف می‌شود تا فاصله زمانی خالص و عریان در سطح گفتمان برجسته گردد. این نوع حذف، یکی از سازوکارهای کلیدی دستور شناختی در تحلیل روایت‌های زمانی است.

ج. نقطه ارجاع

نقطه ارجاع در این ساخت به‌صورت مستقیم مشخص نشده، اما از خلال عبارت «به گفته شاهدان» می‌توان دریافت که لنگرگاه جمله به چشم‌انداز روایی شاهدان منتقل شده‌است. به عبارت دیگر:

نقطه ارجاع روایی ← زمانی که شاهدان رویداد را گزارش کرده‌اند

نقطه ارجاع گذشته ← ساعت شش صبح (زمان وقوع حادثه)

نقطه ارجاع ثانوی ← نزدیک ظهر (زمان رسیدن امداد)

این ساخت یک محور ارجاعی دوگانه ایجاد می‌کند: «وقوع» در برابر «پاسخ». در روایت‌های خبری، چنین محوری، به‌طور ضمنی، الگوی ارزیابی کارآمدی/تأخیر را فعال می‌کند.

د. زاویه دید

زاویه دید کاملاً بیرونی و گزارش‌گرایانه است. گوینده در جایگاه مشاهده‌گر بی‌طرف می‌ایستد و داده‌های زمانی را همچون مختصات عینی ارائه می‌کند. باین‌حال، فاصله زمانی میان دو رخداد

1. Linear-comparative scan

چنان برجسته‌سازی شده که خواننده ناگزیر است آن را معیار قضاوت عملکرد امدادگران تلقی کند. این ترکیب، یک زاویه دید دولایه می‌سازد:

(۱) لایه سطحی: گزارش بی‌طرفانه

(۲) لایه شناختی: برجسته‌سازی تأخیر و ایجاد زمینه قضاوت

این «قضاوت ضمنی» در میان الگوهای شناختی تحلیل روایت خبری اهمیت دارد.

ه. استعاره‌ها و طرحواره‌های مفهومی

(۱) زمان به‌مثابه مقیاس کارایی

زمان در این ساخت نقش معیار کارآمدی را بازی می‌کند: فاصله زمانی زیاد مساوی تأخیر، ناکارآمدی یا نقص در سیستم امداد. این نداشت در گفتمان‌های رسانه‌ای بسیار رایج است.

(۲) طرحواره علت/ پاسخ

حادثه به‌عنوان «علت» و رسیدن نیروها به‌عنوان «پاسخ» در یک طرحواره علت - واکنش جای می‌گیرند. تأخیر طولانی در واکنش موجب فعال‌شدن ارزش‌گذاری ضمنی می‌شود.

(۳) زمان به‌مثابه فاصله

تنها با استفاده از واژه‌های «حوالی شش صبح» و «نزدیک ظهر» یک فاصله زمانی تصویرسازی می‌شود که همچون فاصله مکانی تجربه می‌گردد؛ به‌گونه‌ای که خواننده فاصله را به‌صورت «طولانی» ادراک می‌کند، نه صرفاً «چند ساعت».

این نمونه نشان می‌دهد که زمانمندی در روایت خبری نه صرفاً برای تعیین ترتیب رویدادها، بلکه برای ساختن معنای انتقادی به‌کار می‌رود. بازنمایی زمانی در این مثال:

- نه تشخیص وجود تأخیر، بلکه شیوه مفهوم‌سازی آن است: زبان با حذف کامل بازه میانی و تقلیل چند ساعت به یک فاصله ادراکی خالص، تأخیر را از سطح یک داده زمانی به سطح یک شاخص ارزیابانه ارتقا می‌دهد. این فشرده‌سازی و حذف در اسکن، سازوکاری شناختی است که در چارچوب‌های توصیفی غیرشناختی قابل توضیح نیست.

- رابطه وقوع - پاسخ را محور معنا قرار می‌دهد،

- زمان را از سطح «نشانه صرفی» به سطح «شاخص ارزشی و شناختی» ارتقا می‌دهد.

از منظر شناختی، این داده شواهد محکمی ارائه می‌کند که مفهوم‌سازی زمان در گفتمان رسانه‌ای تابع نقش‌های کنشگرانه، اجتماعی و ارزشی است؛ چیزی فراتر از سطح دستوری.

۲. «دیروز تا غروب کار داشتم؛ اما انگار یک ساعت هم نگذشت»

نمونه مذکور واحدی از گفتار روزمره است که تمایز میان زمان عینی و زمان ادراکی را به روشنی منعکس می‌کند. چنین گفتمان‌هایی در تعاملات طبیعی بسیار رایج‌اند و از این جهت ارزش تحلیلی بالایی دارند، زیرا امکان بررسی فرایندهای شناختی مرتبط با ادراک، هیجان و فشرده‌سازی زمانی را فراهم می‌سازند. این نمونه در مطالعات شناختی معمولاً به‌عنوان مصداق بارزی از بازنمایی ذهنی زمان تلقی می‌شود.

الف. برنما

ساخت بالا دو لایه زمانی کاملاً متمایز را برجسته می‌کند: زمان عینی: «دیروز تا غروب» که چارچوب زمانی گسترده و قابل اندازه‌گیری را بازنمایی می‌کند. این بازه برنمای نخست را شکل می‌دهد و نقش «زمینه» را در میدان تصویری برعهده دارد.

زمان ادراکی/تجربی: «انگار یک ساعت هم نگذشت» که برنمای فرایند ذهنی گوینده است و به‌طور مستقیم مرکز توجه را به احساس گذر زمان منتقل می‌کند. این دو برنما یک «تنش مفهومی» ایجاد می‌کنند؛ یعنی تضاد میان زمان واقعی و زمان تجربه‌شده. چنین تضادی از منظر شناختی نشان می‌دهد که بازنمایی زمانی در زبان لزوماً تابع اندازه‌گیری فیزیکی نیست، بلکه از فرایندهای ذهنی و عاطفی تأثیر می‌پذیرد.

ب. اسکن

اسکن در اینجا از نوع دولایه‌ای و تبدیل‌محور^۱ است. ذهن شنونده ابتدا بازه چندساعته «دیروز تا غروب» را اسکن می‌کند؛ یعنی به عقب می‌رود و یک گستره زمانی عینی را مرور می‌کند. سپس، در جمله دوم، مسیر اسکن دچار «فشرده‌سازی» می‌شود: زمان تجربه‌شده به‌طور شناختی به «یک ساعت» تقلیل می‌یابد.

این حرکت از اسکن ترتیبی گسترده به اسکن خلاصه‌شده فشرده یکی از فرایندهای مهم دستور شناختی است و نشان می‌دهد که ذهن انسان زمان را براساس شدت درگیری ذهنی، هیجان، یا اشباع توجهی بازتنظیم می‌کند.

ج. نقطه ارجاع

نقطه ارجاع جمله در «دیروز تا غروب» تثبیت می‌شود، اما با ورود «انگار» یک نوع انشعاب ارجاعی رخ می‌دهد.

1. dual-layer transformative scan

واژه «انگار»، در اینجا، لایه جدیدی از ارجاع را فعال می‌کند:

(۱) لنگرگاه عینی ← موقعیت زمانی واقعی دیروز

(۲) لنگرگاه ذهنی ← ادراک گوینده از کوتاهی گذر زمان

این دوگانه ارجاعی باعث می‌شود که مخاطب دو نوع زمان را هم‌زمان پردازش کند: زمان به‌مثابه واقعیت قابل اندازه‌گیری و زمان به‌مثابه تجربه ذهنی.

د. زاویه دید

زاویه دید کاملاً درونی - تجربی است. گوینده زمان را نه براساس ساعت یا تقویم، بلکه براساس تجربه شخصی به‌عنوان فاعل ادراک معرفی می‌کند. این زاویه دید شنونده را به درون تجربه زمان‌گذاری ذهنی می‌کشاند و به او اجازه می‌دهد «چگونگی احساس زمان» را از منظر گوینده بازسازی کند.

در مدل شناختی این حالت، با پدیده‌ای مواجهیم که می‌توان آن را تفسیر ذهنی زمان^۱ نامید؛ یعنی جایی که محور معنا نه خود زمان، بلکه «نحوه تجربه زمان» است.

ه. استعاره‌ها و طرحواره‌های مفهومی

(۱) زمان به‌مثابه یک کمیت/زمان به‌مثابه جوهر

زمان، همچون کمیتی قابل اندازه‌گیری تصویر می‌شود: «یک ساعت هم نگذشت». این نگاشت اجازه می‌دهد زمان را کم یا زیاد، طولانی یا کوتاه تجربه کنیم. در زبان فارسی این استعاره بسیار فعال است: زمان «کوتاه می‌شود»، «می‌کشد»، «می‌گذرد»، یا «تند می‌گذرد».

(۲) زمان به‌مثابه تجربه

جمله آشکارا نشان می‌دهد که زمان نه یک واقعیت بیرونی، بلکه یک تجربه قابل تغییر است. این نگاشت در ادبیات شناختی، پایه تحلیل تفاوت میان زمان عینی و زمان ذهنی است.

(۳) طرحواره توجه

وقتی ذهن درگیر است، زمان به‌عنوان «کمتر تجربه‌شده» بازنمایی می‌شود.

نمونه (۲)، یکی از شواهد صریحی است که نشان می‌دهد بازنمایی زمان در زبان فارسی تابع فرایندهای شناختی و روان‌شناختی است، نه صرفاً نظام دستوری. این مثال، آشکارا زمان عینی را با زمان ادراک‌شده مقایسه می‌کند، فشرده‌سازی شناختی را نشان می‌دهد، و اثر توجه/درگیری ذهنی را بر مفهوم‌سازی زمان بازتاب می‌دهد.

1. Subjunctive construal of time

۳. «سال‌ها بعد، وقتی به آن روز نگاه می‌کرد، تنها صدای تپش قلبش را به یاد می‌آورد.»

این نمونه نشان می‌دهد که بازنمایی زمانی در روایت تنها تابع ترتیب رویدادها نیست، بلکه عمیقاً به موقعیت ذهنی و زمانی ناظر وابسته است. دوگانه‌زمانی موجود در جمله (زمان روایت/زمان تجربه) باعث می‌شود که حافظه بخشی از گذشته را برجسته و بخشی دیگر را حذف کند.

از منظر شناختی، این مثال شاهی بر این ادعاست که بازنمایی زبان‌شناختی گذشته نه بازسازی رویداد، بلکه بازتاب فرایندهای شناختی حافظه است. بنابراین، این مثال به‌خوبی الگوی کلان «زمان بازاندیشانه» را تقویت می‌کند و برای بحث درباره نقش حافظه، زاویه دید و لایه‌بندی زمانی در روایت فارسی شاهی محوری محسوب می‌شود.

الف. برنما

جمله با عبارت «سال‌ها بعد» یک نقطه ارجاع زمانی دیر هنگام را در ابتدای ساخت قرار می‌دهد و از همین آغاز، برنما را از رویداد گذشته جدا، و در جایگاه «زمان بازاندیشی» تثبیت می‌کند. به تعبیر لانگاکر، برنما در اینجا نه خود رویداد اصلی، بلکه کنش ذهنی بازاندیشی و بازیافت حافظه است. به عبارت دیگر، آنچه مرکز ادراکی جمله را شکل می‌دهد، نه «آن روز» بلکه فرایند نگاه کردنِ راوی از افقی دورتر است؛ و این تمایز، میدان تصویری جمله را به‌گونه‌ای سامان می‌دهد که گذشته همچون شیء دوری در برابر ناظر قرار گیرد.

ب. اسکن

اسکن در این نمونه از نوع بازاندیشانه است. با حرکت از «سال‌ها بعد» به «آن روز»، ذهن شنونده مسیر ادراکی را به عقب می‌پیماید. این گذار، اسکن غیرخطی ایجاد می‌کند: زمان به‌جای حرکت طبیعی از گذشته ← اکنون ← آینده، این‌بار از «آینده گذشته» به «گذشته دور» باز می‌گردد.

نکته مهم این است که اسکن نه برای بازسازی رویداد، بلکه برای بازیافت بخشی از آن انجام می‌شود؛ بدین معنا، اسکن حافظه حذف‌گراست و تنها یک مولفه احساسی (تپش قلب) را به سطح آگاهی می‌آورد. این گزینش بخشی از همان سازوکار شناختی «حذف در اسکن» است.

ج. نقطه ارجاع

نقطه ارجاع جمله در «سال‌ها بعد» قرار دارد؛ یعنی راوی در لحظه‌ای بسیار متأخرتر از رویداد ایستاده و از آن نقطه به گذشته نگاه می‌کند.

این ساخت یک دوگانه‌زمانی ایجاد می‌کند:

- نقطهٔ ارجاع فعلی روایت ← «سال‌ها بعد»

- نقطهٔ ارجاع ثانوی/ حافظه‌ای ← «آن روز»

این دوگانه‌زمانی نشان می‌دهد که دسترسی راوی به گذشته واسطه‌مند است، نه مستقیم. از این‌رو، زمان گذشته به صورت بازتاب حافظه ظهور می‌کند، نه به صورت بازسازی رویداد. همین نکته است که سبب می‌شود تنها «تپش قلب» باقی بماند و نه خود مجموعهٔ رویداد.

د. زاویهٔ دید

زاویهٔ دید در این جمله کاملاً درونی-بازاندیشانه است. راوی نه مشاهده‌گری بی‌طرف، بلکه فاعلی است که از موقعیت زمانی جدید، گذشته را بازپیکربندی می‌کند. در تحلیل شناختی این نوع زاویهٔ دید، با پدیده‌ای مواجهیم که به آن «زاویهٔ دید درونی» می‌گویند؛ یعنی جایی که راوی از درون تجربهٔ کنونی به گذشته می‌نگرد.

این زاویهٔ دید موجب می‌شود بخش‌هایی از گذشته حذف و بخش‌هایی برجسته شوند؛ همان‌گونه که فقط «صدا» در حافظه باقی مانده، نه تصویر یا گفتار. این انتخاب، نشان‌دهندهٔ برجسته‌سازی احساسی در سازمان‌دهی زمان است.

ه. استعاره‌ها و طرحواره‌های مفهومی

تحلیل استعاری این داده بر دو نداشت کلیدی استوار است:

(۱) حافظه به مثابه «فیلتر»

حافظه، همچون فیلتری عمل می‌کند که تنها عناصر احساسی‌تر، شدیدتر یا معنادارتر را عبور می‌دهد. حذف سایر جزئیات دقیقاً مطابق همین الگوی استعاری است.

(۲) زمان به مثابه «فاصله»

«سال‌ها بعد» زمان را همچون فاصله‌ای مکانی تصویر می‌کند که از آن‌جا راوی به «آن روز» به مثابه یک نقطهٔ دور نگاه می‌کند. این نداشت باعث شکل‌گیری یک میدان دید روایی می‌شود که در آن گذشته دور و کمرنگ و اکنون روشن و حاضر است.

۴. «بارش از شب گذشته آغاز شد و انتظار می‌رود تا ظهر فردا ادامه داشته باشد.»

این نمونه از نظر تحلیلی برای بخش «زمان پیوسته»، «اسکن پیش‌بینانه» و «قالب‌بندی گفتمانی زمان» قابل استناد است این مثال، اثبات می‌کند که بازنمایی زمانی در گفتمان

عمومی (به‌ویژه گزارش‌های خبری/هواشناسی) بر پیوستگی، امتداد و قالب‌بندی دوطرفه زمان متکی است.

از منظر شناختی، این نمونه نشان می‌دهد:

- زمان به‌عنوان یک جریان پیوسته مفهوم‌سازی می‌شود،
- گذشته و آینده براساس نقطه ارجاع کنونی سازمان می‌یابند،
- زبان، امتداد زمانی را در قالب فرایندهای پویا بازنمایی می‌کند.

الف. برنما

این مثال، رخدادی را برنما می‌کند که ماهیتی پیوسته و امتدادی دارد. فعل «آغاز شد» نقطه شروع بارش را فعال می‌کند، اما ساخت کلی جمله برنما را نه بر لحظه آغاز، بلکه بر روند تداومی بارش قرار می‌دهد.

بدین ترتیب، میدان تصویری جمله بر «جریان بارش» متمرکز است و نه بر تک‌لحظه‌ای از وقوع آن. این نوع برجسته‌سازی، زمان را همچون گستره‌ای امتدادی معرفی می‌کند، نه یک رویداد نقطه‌ای.

از منظر دستور شناختی، این شاهدهی روشن از برجسته‌سازی فرایندی است؛ یعنی جایی که رخداد در قالب یک «فرایند پیوسته و در حال جریان» نشان داده می‌شود.

ب. اسکن

اسکن در اینجا از نوع پیش‌بینانه^۱ است. شنونده ابتدا به «شب گذشته» منتقل می‌شود (بازه گذشته نزدیک) و سپس با ساخت «انتظار می‌رود ... تا ظهر فردا» به‌سوی آینده نزدیک هدایت می‌شود. این اسکن، مسیری خطی و رو به جلو را ترسیم می‌کند که ذهن را از آغاز گذشته به لحظه فعلی گفتار و پیش‌بینی آینده هدایت می‌کند.

این نوع اسکن در گفتمان‌های هواشناسی، علمی و برنامه‌ریزی بسیار رایج است و مصداقی از اسکن ترتیبی با امتداد زمانی دوطرفه (اسکن از گذشته به حال) است.

نکته شناختی مهم این است که ذهن، کل این گستره زمانی را به‌صورت یک «جریان واحد» می‌بیند؛ یعنی اسکن به‌طور ضمنی پیوستگی را برجسته می‌کند.

ج. نقطه ارجاع

نقطه ارجاع اصلی جمله لحظه گزارش است؛ یعنی زمان حال گوینده. اما این مرجع‌گذاری به دو جهت گسترش می‌یابد:

1. prospective sequential scanning

- به گذشته از طریق «شب گذشته»،

- به آینده از طریق «تا ظهر فردا».

این ساخت یک قالب زمانی دوسویه^۱ ایجاد می‌کند. گویی لحظه گزارش، همچون مرکز یک محور زمانی عمل می‌کند و گذشته و آینده براساس آن تفسیر می‌شوند. این نوع مرجع‌گذاری ویژگی گفتمان‌های علمی/خبری است که در آن زمان به‌مثابه «بازه‌های محاسبه‌پذیر» بازنمایی می‌شود، نه صرفاً تجربه‌های شخصی.

د. زاویه دید

زاویه دید کاملاً بیرونی، اطلاع‌رسانی و واقعیت-محور است. گوینده در جایگاه راوی بی‌طرف قرار دارد و رخداد را بدون دخالت تجربه شخصی توصیف می‌کند. این زاویه دید یک «فاصله معرفتی»^۲ میان گوینده و رخداد ایجاد می‌کند که موجب افزایش اعتبار گفتمان خبری/هواشناسی می‌شود. مخاطب با همین زاویه دید به «پیش‌بینی» دعوت می‌شود؛ یعنی گوینده نه تنها گذشته را شرح می‌دهد، بلکه آینده را نیز از منظر نهاد اطلاع‌رسان پیش‌بینی می‌کند.

ه. استعاره‌ها و طرحواره‌های مفهومی

(۱) زمان به‌مثابه یک جریان پیوسته: زمان، همچون یک جریان یا رودخانه تصور می‌شود؛ چیزی که از گذشته شروع شده و بی‌وقفه تا آینده ادامه می‌یابد.

این نمونه، عملاً یک جریان پیوسته بارش را تصویرسازی می‌کند، نه رخداد‌های گسسته.

(۲) آب و هوا به‌مثابه فرایند/رویداد به‌مثابه جوهر: بارش به‌صورت یک «فرایند» تصویر می‌شود، نه پدیده‌ای نقطه‌ای. این نگاشت در زبان هواشناسی بسیار فعال است.

(۳) پیش‌بینی به‌مثابه بینش/شناخت نسبت به آینده: ساخت «انتظار می‌رود ... به‌طور استعاری آینده را قابل مشاهده/قابل پیش‌بینی می‌سازد.

۵. «هر چه بیشتر می‌گذرد، گذشته کوچک‌تر و آینده نامحدودتر می‌شود.»

این مثال، نمونه‌ای برجسته برای تبیین «تغییر مقیاس ذهنی زمان» در زبان فارسی است؛ پدیده‌ای که در فلسفه زمان و دستور شناختی کاربرد گسترده دارد. از منظر شناختی، این جمله نشان می‌دهد:

1. bidirectional temporal frame
2. epistemic distance

- زمان نه یک خط ثابت، بلکه یک میدان پویاست؛
- گذشته و آینده براساس فاصله از «اکنون» تغییر اندازه می‌دهند؛
- تجربه انسان از زمان ریشه در سازوکارهای استعاری، دیدگاهی و بازیگربندی شناختی دارد. این مثال، نمونه بارزی از «زمان ادراکی»، «طرح‌واره مقیاسی زمان» و «بازنمایی رادیال زمان در ذهن» است.

الف. برنما

ساخت بالا نه یک رویداد مشخص، بلکه الگوی ادراکیِ زمانِ انسانی را برجسته‌سازی می‌کند. این جمله، فرایندی ذهنی را برجسته می‌سازد که در آن مقیاس گذشته و آینده به‌طور نسبی تغییر می‌کند؛ به عبارتی، گذشته به‌صورت مجموعه‌ای فشرده‌شونده و آینده همچون حوزه‌ای در حال گسترش ظاهر می‌شود.

از منظر شناختی، برنما در این ساخت بر تغییر پویای نسبت میان دو قلمرو زمانی استوار است، نه بر محتوای گذشته یا آینده. آنچه برجسته می‌شود، خود الگوی ادراکیِ زمانِ انسانی است که در آن، گذشته به‌صورت حوزه‌ای فشرده‌شونده و آینده همچون قلمرویی در حال گسترش مفهوم‌سازی می‌شود. از این‌رو، این مثال را می‌توان نمونه‌ای روشن از «بازنمایی ادراکی ساختار زمان» دانست؛ بازنمایی‌ای که نشان می‌دهد گویشور چگونه زمان را نه به‌عنوان خطی ثابت، بلکه به‌مثابه میدانی پویا و وابسته به نقطه اکنون تجربه و مفهوم‌سازی می‌کند.

ب. اسکن

اسکن در این نمونه از نوع تحلیلی-مقایسه‌ای است. ذهن مخاطب هم‌زمان دو حرکت انجام می‌دهد:

(۱) اسکن گذشته به‌عنوان قلمروی در حال فشرده‌شدن،

(۲) اسکن آینده به‌عنوان قلمروی در حال گسترش.

این دو اسکن نه به‌صورت خطی، بلکه به‌صورت هم‌زمان و تقابلی انجام می‌شوند؛ به همین دلیل این اسکن گونه‌ای از اسکن دومیدانی^۱ است که در آن دو میدان مفهومی به شکل هم‌زمان پردازش می‌شوند.

جمله، همچنین، یک حرکت شناختی از تجربه «محدود» به «نامحدود» ایجاد می‌کند که می‌توان آن را اسکن دگرگون‌کننده^۱ نامید: اسکن از یک مقیاس زمانی بسته (گذشته) به یک میدان زمانی باز (آینده).

1. double-field scanning

ج. نقطهٔ ارجاع

نقطهٔ ارجاع در این جمله آشکارا «اکنون گوینده» است؛ اکنونی که به‌صورت سکوی ادراکی عمل می‌کند و گذشته و آینده براساس فاصلهٔ ذهنی نسبت به آن سنجیده می‌شوند. این نقطهٔ ارجاع یک مرکز ادراکی ثابت ایجاد می‌کند که دو قلمرو زمانی حول آن بازسامانده می‌شوند:

– گذشته ← به‌صورت انقباض‌یابنده

– آینده ← به‌صورت گسترش‌یابنده

این نوع مرجع‌گذاری در مطالعات شناختی به «الگویی از مرکزیت زمانی تجربه» معروف است و نشان می‌دهد که چگونه نظام زمانی انسان به‌صورت شعاعی^۲ و پیرامونی سازمان‌دهی می‌شود. به‌عبارتی، زمان براساس یک طرحوارهٔ شناختی سازمان می‌یابد که در آن:

– اکنون مرکز ادراک است،

– گذشته و آینده پیرامون این مرکز شکل می‌گیرند،

– «اندازهٔ ذهنی» آن‌ها بسته به فاصله‌شان از مرکز تغییر می‌کند.

بنابراین، این جمله بازتاب‌دهندهٔ طرحوارهٔ مرکز-پیرامون در مفهوم‌سازی زمان است.

د. زاویهٔ دید

زاویهٔ دید در این داده حالتی تأملی و کل‌نگر دارد. گوینده از جایگاهی فراتر از رویدادهای جزئی سخن می‌گوید و زمان را نه به‌صورت یک رخداد، بلکه به‌عنوان یک ساختار مفهومی بازتعریف می‌کند. این زاویهٔ دید جمله را از سطح روایت تجربه‌های روزمره فراتر می‌برد و آن را وارد لایه‌ای فلسفی – شناختی می‌کند؛ لایه‌ای که در آن زمان صرفاً گذر نمی‌کند، بلکه شکل ادراکی‌اش دگرگون می‌شود و در ذهن انسان به‌صورت یک حجم مفهومی بازپیکربندی‌شونده نمود می‌یابد.

ه. استعاره‌ها و طرحواره‌های مفهومی

(۱) زمان به‌مثابه مقیاس: زمان همچون کمیتی قابل اندازه‌گیری و قابل فشردن/گسترش درک می‌شود. گذشته «کوچک» می‌شود، یعنی حجم شناختی آن کاهش می‌یابد.

(۲) زمان به‌مثابه میدان مکانی: آینده «نامحدود» می‌شود، یعنی همچون فضایی گسترده و باز تصویرسازی می‌شود. این نگاشت در بسیاری از زبان‌ها نشان‌دهندهٔ نقش امید، پیش‌بینی و ناشناختگی در مفهوم‌سازی آینده است.

1. transformative scanning
2. radial

۳) گذشته به صورت فشرده و آینده به صورت گسترده: این استعاره دو گانه نشان دهنده سمتی است که تجربه انسانی زمان را هدایت می کند: گذشته به مرور در حافظه فشرده می شود و آینده همچون افقی باز و پویا باقی می ماند.

۴) طرحواره مرکز - پیرامون
«اکنون» مرکز ادراک است؛ گذشته و آینده پیرامون آن شکل می گیرند و اندازه آن‌ها براساس فاصله از مرکز تغییر می کند.

۶. «تیم در نیمه اول عقب بود؛ اما در پانزده دقیقه پایانی بازی را برگرداند.»

این مثال، نمونه‌ای از روایت ورزشی است که در آن زمان نه تنها ترتیب رویدادها را سامان می دهد، بلکه نقش محوری در برجسته سازی تحول بازی ایفا می کند؛ ساختی که امکان بررسی تعامل میان بخش بندی زمانی و پویایی رویداد را فراهم می سازد.

الف. برنما

ساخت بالا دو برنمای متمایز ارائه می دهد که هر دو در محور زمان روایی جای می گیرند، اما از حیث پویایی کاملاً متفاوت هستند:

۱) برنمای ایستا: «تیم در نیمه اول عقب بود» که وضعیتی تثبیت شده و غیرپویا را برجسته می کند. در این بخش، زمان همچون یک چارچوب بسته عمل می کند و رخداد به صورت یک حالت پایدار برجسته می شود.

۲) برنمای پویا/تحولی: «پانزده دقیقه پایانی» که مرکز توجه را به فرایندی تغییر و تحول منتقل می کند؛ فرایندی که با فعل «برگرداند» به روشنی ماهیتی فرایندی و نتیجه محور پیدا می کند.

ترکیب این دو برنما یک تضاد روایی ایجاد می کند که از منظر شناختی حائز اهمیت است: حرکت از حالت به فرایند و از ثبات به تغییر.

ب. اسکن

اسکن در این مثال از نوع رویداد-محور و دگرگون کننده است. ذهن شنونده ابتدا وضعیت نیمه اول را به شکل یک صحنه بسته اسکن می کند، صحنه‌ای فاقد تحول درونی. سپس، شنونده را به سمت بازه زمانی کوتاه، حساس و پرفرازونشیب هدایت می کند: «پانزده دقیقه پایانی». این گذار شناختی دو ویژگی کلیدی دارد:

- اسکن ایستا ← اسکن پویا

- اسکن گسترده ← اسکن متمرکز

به این معنا که ذهن از یک بازه زمانی طولانی و بدون تغییر، به یک بازه کوتاه و پرتحول منتقل می‌شود؛ تغییری که بنیاد ساختاری حس «بازگشت» را شکل می‌دهد. این نوع اسکن نمونه روشنی از اسکن ترتیبی همراه با فشرده‌سازی زمانی در نقطه بحرانی است.

ج. نقطه ارجاع

نقطه ارجاع این مثال در چارچوب زمانی گزارش بازی است؛ یعنی گوینده از چشم‌انداز «پایان بازی» و «دانش نسبت به نتیجه» به رویدادها نگاه می‌کند. در این ساخت، دو مرجع زمانی مشخص («نیمه اول» و «پانزده دقیقه پایانی») به منزله لنگرگاه‌های اصلی عمل می‌کنند و مجموعه آن‌ها یک الگوی بخش‌بندی‌شده زمانی پدید می‌آورد که جریان بازی را در قالب‌های معنادار و متمایز سازمان‌دهی می‌کند:

– گذشته نزدیک ← نیمه اول (چارچوب گسترده)

– زمان بحرانی ← پانزده دقیقه پایانی (چارچوب متمرکز و نتیجه‌ساز)

این قالب‌بندی نشان می‌دهد که زمان بازی نه به صورت یک رشته یکنواخت، بلکه به عنوان بخش‌هایی با ارزش شناختی متفاوت تجربه و بازنمایی می‌شود.

د. زاویه دید

زاویه دید کاملاً بیرونی و گزارشگرانه است. گوینده از منظر یک ناظر مطلع روایت می‌کند؛ کسی که از بیرون بر جریان بازی اشراف دارد. این زاویه دید به شنونده اجازه می‌دهد که زمان را نه از درون تجربه بازیکنان، بلکه از سطح تحلیل ساختاری بازی درک کند. از نظر شناختی، این زاویه دید، نمونه روشنی از زاویه دید بیرونی است که در آن زمان به عنوان ساختار روایی قابل تحلیل و نه تجربه ذهنی شناخته می‌شود.

ه. استعاره‌ها و طرحواره‌های مفهومی

(۱) زمان به مثابه میدان قطعه‌قطعه‌شده

زمان همچون میدانی بخش‌بندی‌شده بازنمایی می‌شود که هر بخش از آن بار شناختی متفاوتی دارد. «پانزده دقیقه پایانی» فعال‌سازی یک «بخش بحرانی» است.

(۲) ساختار رویداد به مثابه مسیر

بازی به صورت مسیری درک می‌شود که طی آن تیم از وضعیت «عقب بودن» به سمت «جبران» حرکت می‌کند. این همان طرح‌واره مسیر (منبع-مسیر-هدف) است.

(۳) طرح‌واره بازه بحرانی

بازه‌های پایانی همچون نقاط حساس در ساختار زمانی بازی تصویرسازی می‌شوند؛ امری که در گفتمان ورزشی و روایی بسیار رایج است. این داده به‌خوبی نشان می‌دهد که در گفتمان روایی ورزشی:

- زمان پاره‌پاره و بخش‌بندی می‌شود،
- بخش‌های متفاوت زمان ارزش شناختی متفاوت پیدا می‌کنند،
- تغییرات معنایی و فرایندی در زمانی کوتاه برجسته می‌شود.

از منظر شناختی، این مثال شاهدهی است بر این‌که بازنمایی زمان در روایت تابع ساختارهای توجه، برجسته‌سازی و بخش‌بندی رویدادهاست؛ پدیده‌ای که در بحث «نمود»، «تحول رویدادی»، و «ساختار روایت» اهمیت بنیادی دارد.

۷. «پیرمرد می‌گفت: در کوهستان زمان جور دیگری می‌گذرد؛ روزها طولانی‌اند و سال‌ها کوتاه.» این نمونه برای بحث «زمان تجربی»، «زمان محیط‌محور»، «تفاوت فرهنگی در مفهوم‌سازی زمان» و همچنین نقش نقطه ارجاع مکانی در دستور شناختی بسیار غنی و قابل استناد است. این مثال، صحنه‌ای روایی از نوع تجربه‌محور ارائه می‌کند؛ صحنه‌ای که در آن زمان نه به‌صورت یک کمیت انتزاعی، بلکه به‌مثابه امری زیسته و وابسته به محیط بازنمایی می‌شود. گفتار پیرمرد دریچه‌ای فراهم می‌آورد تا بررسی شود چگونه تغییر در زمینه جغرافیایی می‌تواند ساختار ادراکی زمان را دگرگون کرده و ابعادی متفاوت از کشش، تراکم و تجربه مدت‌زمان را فعال کند.

الف. برنما

این مثال یک برنمای تجربی - مقایسه‌ای را فعال می‌کند؛ برنمایی که در آن زمان نه به‌مثابه یک کمیت فیزیکی، بلکه به‌عنوان تجربه‌ای وابسته به محیط بازنمایی می‌شود. زبان صورت‌بندی دوگانه زیر را پروفایل می‌کند:

- روزهای طولانی، سال‌های کوتاه ← تجربه زمانی در کوهستان

- نظم زمانی «عادی» ← تجربه ضمنی در محیط شهری/متعارف

از نظر شناختی، این جمله زمان را در قالب یک میدان ادراکی محیط‌محور تنظیم می‌کند؛ یعنی تجربه زمان براساس بافت زیستی بازتعریف می‌شود. این شکل از برجسته‌سازی با تحلیل لانگاکر سازگار است، چون برنما بر «شیوه ادراک زمان» قرار دارد، نه خود زمان به‌مثابه واحدی مستقل.

ب. اسکن

اسکن در اینجا نوعی اسکن محیط-محور و مقایسه‌ای است. شنونده ابتدا با فضای گفتاری پیرمرد مواجه می‌شود («می‌گفت») که چارچوب روایی را فعال می‌کند؛ سپس ذهن از تجربه استاندارد شهری یا روزمره به سوی تجربه‌ای متفاوت در کوهستان حرکت می‌کند. در این اسکن، دو حرکت مهم رخ می‌دهد:

(۱) اسکن انتقالی از محیط معمول به محیط کوهستان،

(۲) اسکن تقابلی میان دو ساختار زمانی: روز بلند و سال کوتاه

این اسکن از نوع اسکن خلاصه‌سازی در دستور شناختی است، زیرا گوینده تجربه زمان را در یک نگاه کلی ارزیابی می‌کند، نه از طریق رویدادهای دنباله‌وار. از سوی دیگر، تمایز میان روز و سال، نوعی اسکن دومقیاسی ایجاد می‌کند که ذهن را میان دو مقیاس زمانی (روز/سال) جابه‌جا می‌کند.

ج. نقطه ارجاع

در این نمونه، نقطه مرجع نه زمان حال و نه گذشته مشخص است؛ بلکه مکان به جای زمان نقش نقطه مرجع شناختی را بازی می‌کند. «کوهستان» به عنوان یک نقطه ارجاع مکانی، صحنه ادراک را قالب‌بندی می‌کند. همچنین، زمان در نگاه پیرمرد «در آن‌جا» بازتعریف می‌شود، به گونه‌ای که کوهستان به یک مرکز ادراکی تبدیل می‌شود که تجربه زمان را از درون آن باید سنجید. این جابه‌جایی از نقطه مرجع «زمانی» به «مکانی» یکی از سازوکارهای مهم در دستور شناختی است، زیرا نشان می‌دهد که مرجع‌گذاری می‌تواند از سطح زمان به سطح فرهنگی-مکانی منتقل شود.

د. زاویه دید

زاویه دید در این نمونه، روایت-محور، فرهنگی و بومی شده است. گوینده نه از منظر علمی یا عینی، بلکه از منظر تجربه زیسته و فرهنگ-محور سخن می‌گوید. این زاویه دید از نوع درونی است؛ یعنی زمان از درون جهان زیست فردی-محلی دیده می‌شود، نه از نگاه ناظر بیرونی. به گونه‌ای که این امر داده را برای تحلیل شناختی ارزشمند می‌کند، چون زاویه دید نه تنها تجربه را قالب‌بندی می‌کند، بلکه مستقیماً در بازپیکربندی زمان دخالت می‌کند: «روز» و «سال» تغییر شکل ادراکی می‌دهند.

ه. استعاره‌ها و طرحواره‌های مفهومی

(۱) زمان به مثابه محیط زیست

زمان همچون پدیده‌ای وابسته به محیط زیستی تصویر می‌شود؛ گویی سرعت، حجم و کیفیت زمان تابع اقلیم و سبک زندگی است.

(۲) زمان به‌مثابه جوهر متغیر

روز و سال همچون کمیت‌هایی قابل کشش یا فشرده‌سازی ظاهر می‌شوند: روز ← طولانی، سال ← کوتاه. این استعاره در زبان بسیاری از فرهنگ‌ها فعال است.

(۳) محیط به‌مثابه قالب تجربه

کوهستان یک «قالب ادراکی» ایجاد می‌کند که زمان را فیلتر و بازتعریف می‌کند.

(۴) زمان به‌مثابه کمیت ادراکی

روز و سال به‌عنوان «واحدهای حجمی» بازنمایی می‌شوند که در ذهن انسان بزرگ و کوچک می‌شوند؛ نه آن‌گونه که در فیزیک اندازه‌گیری می‌شوند.

این نمونه شاهی بسیار قدرتمند برای این مدعاست که زمان در زبان فارسی تنها مقوله دستوری یا زمانی نیست، بلکه پدیده‌ای عمیقاً ادراکی، محیط‌محور و فرهنگی است.

این نمونه نشان می‌دهد:

- تجربه زمان براساس زمینه زیستی-فرهنگی تغییر می‌کند،

- مرجع‌گذاری زمانی می‌تواند ماهیتی مکانی پیدا کند،

- استعاره‌های حجمی و محیطی نقش مهمی در بازپیکربندی زمان دارند.

۸. «اگر همه چیز طبق برنامه پیش بره، تا دو ماه دیگه کار تموم می‌شه.»

این مثال، نمونه‌ای روشن از گفتار آینده‌محور در تعامل روزمره است؛ آنچه این ساخت را از بازنمایی خطی زمان متمایز می‌سازد، وابسته‌سازی آینده به کنش، تصمیم و برنامه‌ریزی است؛ بدین معنا که آینده نه امتدادی مستقل از فاعل، بلکه حوزه‌ای وابسته به مداخله انسانی تصویر می‌شود. این ویژگی، نشانه مفهوم‌سازی زمان به‌مثابه بُعدی کنش‌پذیر و طراحی‌پذیر است، نه صرفاً محوری تقویمی. جمله در ظاهر ساده است، اما از نظر شناختی سازوکارهایی را فعال می‌کند که در دستور شناختی لانگاکر در قالب مفاهیمی چون «برنامه»، «نقطه ارجاع زمانی»، «اسکن آینده‌نگر»، و «کنترل‌پذیری ادراکی» توصیف می‌شوند.

الف. برنامه

برنامای جمله بر فرایند برنامه‌ریزی برای آینده نزدیک متمرکز است؛ یعنی گوینده رویداد را در خط زمانی پیش‌فرض قرار نمی‌دهد، بلکه آینده قابل مدیریت را به‌عنوان عنصر برجسته معرفی

می‌کند. زمان در اینجا در قالب یک «دامنه عملیاتی» نمایان می‌شود؛ دامنه‌ای که در صورت تحقق شرایط (مطابق برنامه)، قابل پیش‌بینی و کنترل‌پذیر است.

ب. اسکن

جمله از اسکن پیش‌بینانه استفاده می‌کند؛ نوعی حرکت ذهنی که در آن گوینده از «اکنون» به «نقطه‌ای مرجع در آینده» چشم می‌دوزد. این اسکن برخلاف اسکن گذشته‌نگر، نه بازسازی است و نه فشرده‌سازی؛ بلکه پیش‌نگری مشروط است. در سطح شناختی، این اسکن طرحواره «ایجاد فاصله‌ی پردازشی» را فعال می‌کند: ذهن فاصله‌ی زمانی دوماهه را به صورت بازه‌ای قابل پیمایش و نه صرفاً عددی انتزاعی درک می‌کند.

ج. نقطه‌ی ارجاع

چارچوب زمانی جمله از «اکنون برنامه‌ریز» شروع می‌شود؛ اکنونی که نقش نقطه‌ی رصدکننده را دارد، سپس «تا دو ماه دیگر» به عنوان مرجع آینده تعیین می‌شود؛ یعنی نقطه‌ای که گوینده انتظار دارد فرایند موردنظر در آن نهایی شود. این جابه‌جایی از مرجع «اکنون» به «دو ماه آینده» نشان می‌دهد زمان در این ساخت، بخش‌بندی شده و جهت‌دار است.

د. زاویه دید

زاویه دید در این مثال، منظری اجرایی و عمل-محور است. گوینده در موقعیت فردی قرار دارد که آینده را «طراحی» می‌کند. رویکرد او نه روایی است و نه تأملی؛ بلکه کارکردی، تصمیم-محور و هدف‌گراست. این زاویه دید فاصله‌ای شناختی ایجاد می‌کند که بر اطمینان، برنامه‌پذیری و قابلیت کنترل آینده تأکید دارد.

ه. استعاره‌ها و طرحواره‌های مفهومی

در این نمونه، طرحواره و نگاشت شناختی زیر فعال است:

(۱) زمان به عنوان بُعدی قابل برنامه‌ریزی و مدیریت‌شونده

در این استعاره آینده همچون فضایی با ظرفیت و ساختار بازنمایی می‌شود؛ فضایی که در آن پروژه‌ای می‌تواند در نقطه‌ی معین پایان یابد. این نگاشت، آینده را در قالب «میدان کنش» تصویر می‌کند.

این نمونه از منظر دستور شناختی شواهد روشنی ارائه می‌دهد که آینده در زبان روزمره فارسی نه به عنوان امتدادی صرف، بلکه به مثابه حوزه‌ای کنش‌پذیر و قابل مداخله بازنمایی

می‌شود. الگوی اسکن آینده‌نگر در این ساخت، سازوکاری را فعال می‌کند که طی آن ذهن گوینده مسیر حرکت از اکنون به نقطه‌ای برنامه‌ریزی‌شده در آینده را پیش‌بینی‌پذیر می‌سازد. همچنین، نحوه بخش‌بندی بازه زمانی («تا دو ماه دیگر») نشان می‌دهد که گفتمان برنامه‌ریزی بر سازمان‌دهی زمان در قالب واحدهای عملیاتی تکیه دارد. ازسوی دیگر، حضور ساختار شرطی نقش مهمی در کاهش ناپایداری آینده و تثبیت افق پیش‌بینی‌شده رویداد ایفا می‌کند. در مجموع، این داده آشکار می‌کند که در دستگاه شناختی گویشور فارسی، آینده نه یک جریان منفعل، بلکه فضایی طراحی‌پذیر و قابل مدیریت است؛ فضایی که زبان آن را به قلمرویی قابل سازمان‌دهی و هدف‌گذاری تبدیل می‌کند.

۹. «این چند ماه مثل یک چشم‌به‌هم‌زدن گذشت؛ اما هر روزش به اندازه سال‌ها سنگین بود.»

این نمونه یکی از پیچیده‌ترین و غنی‌ترین نمونه‌ها برای تحلیل شناختی زمان در زبان طبیعی است. این جمله بر بستری عاطفی شکل گرفته و از همین رو لایه‌های ادراکی زمان را به‌صورت متناقض و در عین حال هم‌زیست بازنمایی می‌کند. ساخت زبانی چنین گفته‌هایی امکان مشاهده فعال شدن هم‌زمان دو «معماری زمانی» را فراهم می‌سازد: یکی تجربه فشرده و سریع، و دیگری تجربه سنگین و کش‌دار. این تنش ادراکی همان جایی است که دستور شناختی لانگاکر ابزارهای تحلیلی خود را آشکار می‌کند.

الف. برنما

در اینجا دو برنمای مستقل و در عین حال متضاد فعال می‌شوند:

(۱) برنمای کلی

در بند نخست این مثال، یعنی «این چند ماه مثل یک چشم‌به‌هم‌زدن گذشت» برجسته‌سازی فشردگی کلان زمان که در آن زمان همچون رویدادی یک‌پارچه و کوتاه به‌وضوح عیان است.

(۲) پروفایل جزئی

در سطح پروفایل جزئی، عبارت «هر روزش به اندازه سال‌ها سنگین بود» سازوکار برجسته‌سازی کشیدگی و تراکم ریزرویدادها را فعال می‌کند؛ در این نگاه، زمان نه به‌عنوان یک امتداد یکنواخت، بلکه به‌مثابه مجموعه‌ای از واحدهای تجربی سنگین و بارمند مفهوم‌سازی می‌شود که هر یک وزن ادراکی مستقل دارند.

از منظر شناختی، جمله دو «تصویرسازی ذهنی» را هم‌زمان فعال می‌کند و شنونده را میان دو مقیاس ادراکی قرار می‌دهد: کلان‌نمایی و خردنمایی. این هم‌زیستی همان چیزی است که لائنگر از آن به‌عنوان «تعدد برنما» در یک ساخت روایی یاد می‌کند.

ب. اسکن

این جمله نمونه‌ای درخشان از اسکن ترکیبی است:

(۱) اسکن خلاصه‌ساز

در بخش اول جمله، ذهن مجموعه «چند ماه» را یک‌جا و بدون مرور عناصر تشکیل‌دهنده‌اش اسکن می‌کند. این اسکن زمان را در قالب یک تصویر فشرده و گذرای کلی بازنمایی می‌کند.

(۲) اسکن تسلسلی یا ترتیبی

در بخش دوم، ذهن از سطح کلان فاصله گرفته و وارد قلمروی «هر روز» می‌شود؛ اینجا زمان در قالب جمعی از واحدهای سخت، پرتراکم و سنگین مرور می‌گردد. این جابه‌جایی میان دو اسکن، نوعی ناهمخوانی ادراکی ایجاد می‌کند که دقیقاً منطبق با تجربه‌های عاطفی زمان در موقعیت‌های استرس، سوگ، فشار یا بحران است. این مثال برای مطالعه «دوگانگی پردازش زمانی» از اهمیت خاصی برخوردار است.

ج. نقطه ارجاع

مرجع زمانی جمله، زمان حال تجربی گوینده است؛ گوینده از نقطه‌ای در زمان حال به «چند ماه گذشته» می‌نگرد. این مرجع‌گذاری سبب می‌شود که:

– گذشت سریع کلی در سطح «بازنگری» پردازش شود؛

– سنگینی روزانه از مسیر «بازتجربه بدنمندی‌شده» معنا می‌یابد.

در نتیجه، چارچوب زمانی از یک «قالب دوکانونی» برخوردار است: گوینده از یک نقطه هم‌زمان دو تصویر زمانی متفاوت را فعال می‌کند.

د. زاویه دید

زاویه دید در اینجا درونی، عاطفی و تجربه‌محور است. گوینده نه گزارشگر است و نه راوی بی‌طرف؛ بلکه مشاهده‌گری درگیر در تجربه زیسته خویش است. این زاویه دید باعث می‌شود زمان نه براساس شاخص‌های تقویمی، بلکه از منظر وزن ادراکی و بار هیجانی بازنمایی شود. به همین دلیل است که زمان در این جمله نه طول دارد و نه عدد، بلکه حجم و جرم تجربه‌ای پیدا می‌کند.

ه. استعاره‌ها و طرحواره‌های مفهومی

دو استعاره بنیادی هم‌زمان در اینجا فعال هستند:

- (۱) زمان به‌مثابه کمیتی ادراکی
زمان به‌عنوان کمیتی ادراکی که می‌تواند «فشرده شود» (چشم‌به‌هم‌زدن) یا «انباشتۀ سنگین» گردد (روزهایی به اندازه سال‌ها).
- (۲) زمان به‌مثابه بار/زمان به‌مثابه جرم
در بخش دوم زمان همچون باری سنگین تجربه می‌شود؛ روزها وزن دارند، فشار می‌آورند و کش می‌آیند.

این هم‌زیستی استعاری نشان می‌دهد که مفهوم‌سازی زمان در ذهن انسانی یک ساختار یکنواخت نیست، بلکه شبکه‌ای چندلایه است که بر تجربه‌های هیجانی متکی است. این نمونه، شواهدی نیرومند برای تحلیل شناختی زمان فراهم می‌کند و نشان می‌دهد که دستگاه ادراکی گویشور قادر است زمان را هم‌زمان در دو معماری متفاوت و حتی متضاد مفهوم‌سازی کند: از یک سو زمان در مقیاس کلان به‌شدت فشرده و گذرا بازنمایی می‌شود، و از سوی دیگر، در مقیاس خرد و تجربه‌زیسته، واحدهای زمانی وزن روانی قابل‌توجهی پیدا می‌کنند. این دوگانگی محصول به‌کارگیری اسکن دوگانه است؛ اسکن خلاصه‌ساز برای کل بازۀ چندماهه و اسکن تسلسلی - جزئی برای هر روز به‌عنوان واحدی که بار دارد. چنین الگوهایی نشان می‌دهد که در بافت‌های هیجانی، زمان از صورت‌بندی کمی و تقویمی فاصله می‌گیرد و به «حجم ادراکی» تبدیل می‌شود؛ حجمی که تراکم، سنگینی و بار عاطفی را حمل می‌کند. به‌طور کلی، نمونه حاضر نمونه‌ای ممتاز از چندمقیاسی‌بودن مفهوم‌سازی زمان در فارسی است و نشان می‌دهد که زبان می‌تواند دو تصویر شناختی ناهم‌مقیاس را در یک ساخت واحد، هم‌زیست سازد.

۱۰. «عمر مثل باد گذشت.»

این جمله نمونه‌ای کلاسیک و درخشان از بازنمایی استعاری زمان در زبان فارسی است؛ جمله‌ای که در عین ایجاز، شبکه‌ای پیچیده از فرایندهای مفهوم‌سازی، نگاشت‌های بین‌حوزه‌ای و تصویرسازی پویا را فعال می‌کند. این ساخت نه توصیف ساده‌ای از گذر عمر، بلکه بازنمایی شناختی - فرهنگی تجربه زمان در قالب دینامیک‌های یک پدیده طبیعی است.

الف. برنما

پروفایل جمله بر فرایند گذر عمر قرار دارد، اما این فرایند نه در قالب امتداد زمانی خطی، بلکه در قالب حرکت یک نیروی طبیعی برجسته‌سازی می‌شود. آنچه فعال می‌شود تصویر گذر عمر به‌مثابه «حرکت باد» است: رویدادی سریع، گذرا، غیرخطی و خارج از کنترل. در دستور شناختی، این برنما نمونه‌ای از «رویداد پویا با انرژی بیرونی» است؛ یعنی کنشی که به‌جای عامل انسانی، از سوی یک نیرو انجام می‌شود.

ب. اسکن

اسکن در اینجا از نوع اسکن خلاصه‌ساز است؛ ذهن کل «عمر» را در یک قاب فشرده مشاهده می‌کند، گویی به جای مرور لحظه‌به‌لحظه، ناگهان تصویر کلی فروبسته آن را می‌بیند. این اسکن باعث می‌شود که زمان «فشرده» و «یک‌باره» درک شود، چیزی که کاملاً با حرکت باد هم‌خوان است: حضور ناگهانی، تأثیر سریع و ناپدیدشدن بی‌درنگ.

ج. نقطهٔ ارجاع

چارچوب مرجع زمانی، درواقع، زمان اکنون گوینده است؛ گوینده از نقطهٔ زمان حال به کل عمر می‌نگرد و آن را همچون یک رویداد تندگذر بازنمایی می‌کند. در این چارچوب، «عمر» به‌عنوان یک دامنهٔ گسترده از زاویهٔ دیدی بازاندیشانه، در قالب یک واحد ادراکی منفرد فشرده می‌شود. این مدل دقیقاً همان چیزی است که لانگاکر آن را «فشرده‌سازی حوزهٔ زمانی» می‌نامد.

د. زاویهٔ دید

زاویهٔ دید در اینجا بازاندیشانه و تجربی است. گوینده از منظر فردی که مسیر زندگی را پشت سر گذاشته، عمر را نه به‌عنوان مجموعه‌ای از لحظات، بلکه در قالب یک کل منسجم و ادراکی مشاهده می‌کند. این زاویهٔ دید باعث می‌شود زمان، حالت عاطفی پیدا کند: گوینده در نقش ناظر بیرونی-درونی ظاهر می‌شود؛ هم از تجربهٔ زیسته سخن می‌گوید و هم از فاصلهٔ شناختی به آن نگاه می‌کند.

ه. استعاره‌ها و طرحواره‌های مفهومی

(۱) عمر باد است.

در این ساخت استعاری، حوزهٔ مبدأ «باد» با ویژگی‌های تجربی خود -ازجمله سرعت، بی‌ثباتی، ناپایداری، گذران‌بودن و حرکت آزاد و خارج از مهار انسان- به حوزهٔ مقصد «عمر» فرافکنی می‌شود. باد پدیده‌ای است که حضورش لحظه‌ای است و ناپدیدشدنش ناگهانی؛ همین ویژگی‌ها

در نگاشت استعاره به عمر منتقل می‌شوند و سبب می‌گردند که عمر همچون نیرویی زودگذر، گریزان و فاقد قابلیت کنترل تجربه شود. بدین ترتیب، استعاره «عمر باد است» سازوکاری شناختی فراهم می‌کند که طی آن، تجربه انتزاعی گذر عمر با خصیصه‌های محسوس و پویا درک‌پذیر می‌شود. این نگاشت نه فقط استعاره، بلکه تجربی-فرهنگی است. در فرهنگ ایرانی باد نماد «زودگذری»، «قدرت طبیعی» و «تقدیر و ناتوانی انسان در برابر زمان» است. ازمنظر شناختی، این استعاره نوعی طرحواره حرکتی نیرو-پویایی را فعال می‌کند که در آن، عمر همچون نیرویی است که می‌وزد، می‌رود و جای خالی به‌جا می‌گذارد.

به‌طور کلی، در این داده، زمان نه به‌عنوان محوری خطی و کمی، بلکه به‌مثابه نیرویی طبیعی و پویا بازنمایی می‌شود؛ نیرویی که حرکت، شتاب و ناپایداری آن از جنس تجربه‌های بدنی است. در چنین چارچوبی، «عمر» شکل یک فرایند پویا را می‌یابد و نه مقداری قابل اندازه‌گیری یا واحدی تقویمی. نوع اسکن به‌کاررفته در این ساخت، اسکن خلاصه‌ساز است؛ سازوکاری که طی آن ذهن گوینده کل گستره عمر را در قالب یک تصویر واحد و فشرده ادراک می‌کند و بدین ترتیب، گستردگی زمانی به لحظه‌ای ادراکی فروکاسته می‌شود. استعاره نگاشتی زمان/باد این امکان را فراهم می‌سازد که قلمرو انتزاعی زمان با تجربه جسمانی باد معنا یابد و پیوندی میان حسی‌ترین ادراکات و انتزاعی‌ترین مفاهیم برقرار شود. افزون‌براین، مثال (۱۰) حامل لایه‌ای فرهنگی است و نگرش رایج فارسی‌زبانان نسبت به زودگذری و ناپایداری عمر را بازتاب می‌دهد. در مجموع، این تعبیر نمونه‌ای برجسته از هم‌نشینی استعاره مفهومی، اسکن فشرده و چارچوب بازاندیشانه است و به‌عنوان شاهدی معتبر می‌تواند چندلایگی و پیچیدگی مفهوم‌سازی زمان در فارسی را در سطح شناختی روشن سازد.

۶- نتیجه‌گیری

این پژوهش با تکیه بر دستور شناختی لانگاکر نشان داد که زمان در زبان فارسی صرفاً با مقوله‌های صرفی و صوری بیان نمی‌شود، بلکه به‌عنوان پدیده‌ای ذهنی و مفهومی بازنمایی می‌گردد که پیوندی بنیادین با ادراک انسانی و فرهنگ دارد. تحلیل داده‌ها آشکار ساخت که فارسی‌زبانان در گفتمان‌های روزمره از طیفی متنوع از استعاره‌ها و تصویرسازی‌های مفهومی برای فهم و بیان زمان بهره می‌گیرند. استعاره‌هایی چون «زمان رودخانه است»، «زمان شمع است»، «زمان کتاب است» و «زمان باغ است» نشان دادند که زمان از حوزه‌ای انتزاعی به حوزه‌ای تجربی و ملموس فرافکنی می‌شود. هر یک از این استعاره‌ها با الگوهای خاص اسکن

پویا یا ایستا، برجسته‌سازی بخشی از رخداد، و زاویه‌دید درونی یا بیرونی قابل تبیین بودند. برای مثال، «زمان رودخانه است» زمان را به صورت جریانی خطی و بیرونی بازنمایی می‌کرد، درحالی‌که «زمان کتاب است» تصویری خطی-روایی و مبتنی بر صفحه‌ها و فصل‌ها ارائه می‌داد و «زمان باغ است» چرخه‌ای از شکوفایی و پژمردگی را به نمایش می‌گذاشت. بررسی داده‌ها نشان داد که دستور شناختی با تأکید بر پیوند زبان و تجربه، قادر است ابعاد پیچیده مفهوم‌سازی زمان را آشکار سازد؛ زیرا زمان نه تنها به صورت صرفی و دستوری، بلکه به عنوان بخشی از گفتمان و تجربه زیسته بازنمایی می‌شود. افزون‌براین، نتایج نشان داد که استعاره‌های زمانی در فارسی حامل لایه‌های فرهنگی غنی هستند؛ برای نمونه، «شمع» در فرهنگ فارسی نماد فناپذیری، «باغ» نماد چرخه حیات و «رودخانه» نماد گذر بی‌امان است. این امر تأکید می‌کند که زبان فارسی در بازنمایی زمان تنها به ساخت‌های نحوی متکی نیست، بلکه در تعامل با فرهنگ و ادراک حسی - تجربی، شبکه‌ای از تصویرسازی‌های استعاری را شکل می‌دهد. در نهایت، یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که دستور شناختی لانگاکر، با مفاهیمی همچون برنما، اسکن، نقطه ارجاع، زاویه‌دید و استعاره مفهومی چارچوبی کارآمد برای تحلیل بازنمایی ذهنی زمان در فارسی فراهم می‌کند. این چارچوب نشان داد که زمان در ذهن گویشوران فارسی نه یک مقوله ایستا، بلکه فرایندی پویا و وابسته به بافت است که از طریق زبان در قالب استعاره‌ها، روایات و گفتمان‌های روزمره تحقق می‌یابد. بنابراین، این پژوهش گامی در جهت تبیین عمیق‌تر رابطه زبان، شناخت و فرهنگ در بازنمایی مفاهیم انتزاعی همچون زمان در فارسی به شمار می‌آید.

مهم‌ترین ابتکار پژوهش حاضر آن است که بازنمایی ذهنی زمان را نه صرفاً در سطح استعاره‌های مفهومی، بلکه در پیوند با ساخت‌های دستوری واقعی زبان فارسی تبیین می‌کند. این پژوهش نشان می‌دهد که ساخت‌های صرفی و نحوی زبان فارسی حامل الگوهای پنهانی از اسکن، لنگرگاه زمانی، زاویه‌دید و برجسته‌سازی هستند که تنها در چارچوب دستور شناختی قابل توصیف‌اند. نوآوری دیگر پژوهش آن است که نشان می‌دهد چگونه تجربه فرهنگی گویشوران فارسی با ضرب‌المثل‌ها، ساخت‌های فعلی و ترکیب‌های زبانی، لایه‌ای فرهنگی-ادراکی به مفهوم‌سازی زمان می‌افزاید؛ لایه‌ای که در دستورهای صرفی یا توصیفی قابل مشاهده نیست. به این ترتیب، پژوهش حاضر با اتصال سه حوزه «ساخت‌های دستوری»، «استعاره‌های زمانی» و «مفهوم‌سازی شناختی»، تصویری یکپارچه از سازوکارهای ذهنی شکل‌دهنده زمان در فارسی ارائه می‌دهد.

پی‌نوشت

۱- نویسنده از این معادل برای واژه profile در زبان‌شناسی شناختی استفاده کرده‌است که در دستور شناختی لانگاکر، «به سازوکاری اطلاق می‌شود که طی آن، یک زیرساخت مفهومی گسترده به‌طور کامل فعال می‌شود، اما تنها بخشی از آن در کانون توجه ادراکی قرار می‌گیرد. برنما بدین معنا تعیین می‌کند که گوینده چه چیزی را از یک صحنه مفهومی برجسته می‌سازد، نه این که آن صحنه صرفاً چه محتوایی دارد. در تحلیل زمان، برنما می‌تواند بر خود رویداد، رابطه میان رویدادها، یا حتی بر ساختار و مقیاس زمان متمرکز شود (Langacker, 1987; 2008).

منابع

- دستلان مرتضی، محمدابراهیمی زینب، مهدی بیرقدار راضیه، روشن بلقیس. زمان دستوری در زبان فارسی؛ نگاهی نو برپایه یک الگوی شناختی آرمانی. *تازه‌های علوم شناختی*، ۱۳۹۴؛ ۱۷(۱): ۳۵-۴۵.
- افراشی آریتا، عاصی سید مصطفی، جولایی کامیار. استعاره‌های مفهومی در زبان فارسی؛ تحلیلی شناختی و پیکره‌مدار. *زبان‌شناخت*، ۱۳۹۴؛ ۶(۱۲): ۳۹-۶۱.
- خوش‌خونزاد امیرعلی، آهنگر عباسعلی، یوسفیان پاکزاد، مظاهری مهرداد. نقش برخی تفاوت‌های فردی در درک استعاره‌ی زمان در زبان فارسی: رویکردی شناختی. *زبان‌پژوهی*، ۱۴۰۱؛ ۱۴(۴۳): ۲۱۳-۲۴۳.
- Afrashi, A., Assi, S. M., & Joulai, K. Conceptual Metaphors of Time in Persian: A Cognitive and Corpus-based Analysis. *Journal of Cognitive Linguistics*. 2015, 6(2), 45-68. doi.org/10.22067/jcl.2015.26407. [In Persian]
- Boroditsky, L., & Gaby, A. Remembrances of Times East: Cultural Influences on the Conceptualization of Time. *Cognitive Science*. 2010, 34(2), 215-239. doi.org/10.1111/j.1551-6709.2009.01064.x
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press. 1985. doi: 10.1017/CBO9781139165815
- Dabbagh, A., & Noushadi, M. An Interpretation of the Significance of 'Time': The Case of English and Persian Proverbs. *Theory and Practice in Language Studies*. 2015, 5(12), 2580-2590. doi.org/10.17507/tpls.0512.20
- Dashtan M, Mohammadebrahimi Z, Mehdibeyraghdar R, Rovshan B. Tense in Persian Language: A New Perspective Based on an Idealized Cognitive Model. *Advances in Cognitive Sciences*. 2015, 17 (1):35-45. URL: http://icssjournal.ir/article-1-317-fa.html.
- Evans, V. *The structure of time: Language, meaning and temporal cognition*. Amsterdam: John Benjamins. 2004.
- Evans, V. *Language and time: A cognitive linguistics approach*. Cambridge: Cambridge University Press. 2012.
- Huddleston, R., & Pullum, G. K. *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press. 2002.

- Khoshkhounejad, A. A., Ahangar, A. A., Yousefiyan, P., and Mazaheri, M. The Role of Some Individual Differences in Metaphorical Comprehension of Time in Persian: A Cognitive Approach. *ZABANPAZHUHI (Journal of Language Research)*. 2022, 14(43), 213-243. [In Persian]. doi: 10.22051/jlr. 2019.25168.1673.
- Kövecses, Z. *Where metaphors come from: Reconsidering context in metaphor*. Oxford: Oxford University Press. 2015.
- Lakoff, G., & Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press. 1980.
- Langacker, R. W. *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press. 1987.
- Langacker, R. W. *Foundations of Cognitive Grammar: Descriptive Application*. Stanford University Press. 1991.
- Langacker, R. W. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford University Press. 2008.
- Lyons, J. *Linguistic semantics: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. 1995.
- Lyons, J. *Semantics (Vols. 1–2)*. Cambridge: Cambridge University Press. 1977.
- Reichenbach, H. *Elements of Symbolic Logic*. New York: Macmillan. 1947.
- Yu, N. *From Body to Meaning in Culture: Papers on Cognitive Semantic Studies of Chinese*. Amsterdam: John Benjamins. 2009.

روش استناد به این مقاله:

دهقان مسعود. مفهوم‌سازی زمان در ساخت‌های دستوری فارسی برپایه دستور شناختی، *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۱۴۰۴: (۱۹) ۶۱-۲۹. DOI:10.22124/plid.2025.32506.1740

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

